

META

MEDELTIDSCARKEOLOGISKA FÖRENINGEN (META)

Kraftstorg 1,

223 BOLLNÄS

1620 - 1660

1640 - 1680

1660 - 1700

INGET BENIGT
"PROBLEM, ALLA
ÄR DATERADE

87 3

BOSÄTTNING I BIRKA - ANIMALIEPRODUKTION OCH KONSUMTION

Sett mot bakgrund av de många arkeologiska utgrävningar som skett på Björkö i Mälaren under de senaste dryga hundra åren har förvånansvärt få kommit att beröra Birkas egentliga bosättningsområde, Svarta jorden. Endast två grävningar är värda att tas upp i det sammanhanget: Hjalmar Stolpes omfattande undersökningar på 1870-talet och den av docenterna Björn Ambrosiani och Birgit Arrhenius ledda undersökningen av Svarta jordens hamnområde ca 100 år senare. För de skiftande kvaliteter som de osteologiska materialen från de båda grävningarna besitter har redogjorts på annat håll (Ericson et al 1988) och här ska endast konstateras att de på många sätt kompletterar varandra.

Trots Birkas nationella och internationella betydelse har ingen grundlig analys av husdjurshållning och resursutnyttjande på platsen gjorts. Ett viktigt steg i den riktningen togs dock 1985 när HSFR anslog medel för ett pilotprojekt med detta huvudsyfte. I projektet, där Elisabeth Iregren, Maria Vretemark och Per Ericson deltog, analyserades djurbensmaterial från Ambrosiani-Arrhenius stratigrafiskt väldaterade grävningar. Sammanlagt ca 120 kg ben studerades och totalt 41 olika djurarter (16 däggdjur, 13 fåglar och 12 fiskar) identifierades (Ericson et al 1988). Det allra viktigaste målet med pilotprojektet var att skapa ett underlag för formulering av mer specificerade problemställningar lämpliga för en fördjupad analys i projektets fortsättning. Här ska några av de generella resultat som nåtts redovisas.

Husdjurshållningen på Birka uppvisar ett för mellansvenska järnåldersförhållanden konventionellt mönster med nötkreatur, får och svin som de dominerande köttproducenterna. Används den uppskattade köttvikten som kvantifieringsgrund för djurens relativa inslag i innevärnarnas kost är

nötkött den överlägset vanligaste födan. Fläsk var i sin tur vanligare än fårkött. Ur den synvinkeln att Birka utgjort ett av hedendomens centra under vikingatid är det av speciellt intresse att konstatera att inga belägg finns för att hästkött har konsumerats på platsen. Frånvaron av hästben i medeltida köksavfall, vilket ofta förklarats med den kristna lärans tabu mot förtäring av hästkött, kan därför inte längre anses vara en särpräglad medeltida företeelse.

Djurbensmaterialet från Svarta jorden på Birka vittnar också på många sätt om platsens speciella funktion som knutpunkt för handeln i det dåvarande Sveariket. Animaliska handelsvaror av allehanda slag har förts till Birka för försäljning och konsumtion. Från skogsområdena har mycket stora mängder skinn kommit och rester har påträffats av flera av de traditionella pälsdjuren i Sverige: skogshare, ekorre, bäver, räv, hermelin, skogsmård, grävling, järv och utter. Att de flesta av de uppräknade djuren förts till Birka som färdiga skinn visas av att de i regel endast är representerade av sådana skelettdelar som brukar bli kvarlämnade i skinnen, dvs mellanhands- och mellanfotsben samt falanger.

En tidigare okänd aspekt på ekonomin i Birka har resterna av de vilda fåglarna givit. Stora mängder av marina fågelarter som inte kan ha fångats i Birkas omedelbara närhet har identifierats. Mest frekventa är andfåglar som ejder, alfågel, svärta och skrakar. Att andfågelfångsten har bedrivits på ett mycket målmedvetet och effektivt sätt råder inget tvivel om och allt pekar mot att fångsten har skett på våren med hjälp av luftnät spända över smala sund, sannolikt belägna i den nuvarande mellanskärgården (Ericson 1987). Med detta fångstsätt kunde hela flockar av fåglar tas på en och samma gång och den stora mängden av fågelrester i materialet tyder på att änderna förts i tusental till Birka varje vår. Då ben från alla fåglarnas kroppsdelar har påträffats har de flesta sannolikt kommit i intakt skick, eller möjligen bara urtagna. Man kan tänka sig att innevånarna utnyttjat såväl köttet som skinnet på fåglarna och att den ekonomiska betydelsen av denna hantering har varit mycket stor.

Även fisk har naturligtvis konsumerats av Birkas befolkning.

Förvånande nog, mot bakgrund av den livliga handel med skärgården som beskrivits ovan, är dock inslaget av marina fiskarter mycket sparsamt. I stället dominerar de arter som vi idag finner i Mälaren stort. Allra vanligast är gös, gädda och braxen.

Per Ericson
Stockholm

Litteratur

- Ericson, P.G.P., 1987. Exploitation of seabirds in Central Sweden During late Iron Age. *British Archaeological Reports (BAR), International Series* (i tryck).
- Ericson, P.G.P., Iregren, E. & Vretemark, M. 1988. Animal exploitation at Birka - A preliminary report. Accepterad för publicering i *Fornvännen*.

Medeltidens gris mager och benig

LUND. Medeltida djur var temat när Osteologiska föreningen i Sverige på lördagen hade årsmöte i Lunds historiska museum. Ett femtiotal forskare från olika vetenskapsgrupper hade mött upp för att diskutera nya samarbetsformer.

Osteologi, dvs läran om ben från djur och människor, är en relativt ny vetenskapsgren, som hjälper forskarna att kartlägga gångna tiders levnadsförhållanden.

Vissa ben, t ex ett litet mellanfotsben från nötboskap kan genom sin form ge upplysning om djuret varit en ko, en ox eller en djur, berättade föreningens ordförande Maria Vretemark för Sydsvenskan. Och del i sin tur

visar på inriktningen av produktion och konsumtion.

Osunda städer

Djur hölls givetvis på landsbygden, men även i städerna och i borgar. Att det måste ha rått ganska osunda förhållanden i städerna kan forskarna se bl a av husdjurens mankhöjd. Den blev allt lägre under medeltiden.

Gödselprov från medeltiden, tagna i Lund, visar också att husållsgrisarna led svårt av inälvsparasiter, vilket säkert ledde till magra djur och därmed mindre kött till människorna. Lundaforskarna Anders Andrén menade rentav att fynd av magra svin tyder på urbanisation dvs, tätbebyggelse.

Tvärsnitt

Föreläsare på årsmötet, som fick formen av ett seminarium, var representanter för olika vetenskapsgrupper. Förutom osteo-

loger redogjorde arkeologer, ekonomiska historiker, zoologer och paleontologer för sin speciala forskning.

De kunde konstatera att deras olika infallsvinklar stämde väl överens vad resultaten beträffar och nya samarbetsprojekt drog upp.

Osteolog

Jämfört med arkeologerna är osteologerna en liten grupp. Det finns cirka 40 osteologer i Sverige och cirka 20 till i övriga Norden. Som vetenskap har osteologin funnits sedan 40-talet. Den första osteologen anställdes i Stockholm och Lund har haft osteologiska forskare i bårtåt tjugo år.

Lundaosteologerna Elisabeth Iregren och Håkan Hallander, som båda deltog i seminariet, är zoologer från början, men det finns även andra utbildningsgevägar. Många osteologer har ren kulturhistorisk bakgrund.

INGRID MORITZ